

Зрозуміло, що абсолютно об'єктивних методів оцінки діяльності вчених немає і не може бути. Так, вміння складати заявки не тотожне вмінню отримувати значущі наукові результати. Не виключено елемент суб'єктивізму і в роботі журі фондів. Окрім цього, існують і процедурні недоліки конкурсів грантів: помилки при електронному поданні заявок, проблеми надходження заявок від периферійних учасників тощо.

Якісними, індикаторами результатів досліджень традиційно вважають їх наукову новизну та практичне значення, для розробок таким критерієм є науково-технічний рівень, що відображує ступінь досконалості техніки та технологій.

Тривалий час предметом дискусії як у вітчизняній, так і у зарубіжній літературі є співвідношення оцінок вчених за результатами та статусом. В одних країнах велике значення мають статусні оцінки (наприклад Японія), в інших – результативні (наприклад США), на чому суттєво позначаються як національні традиції, так і принципи формування системи менеджменту персоналу. На думку автора, оцінка здобутків вченого без урахування його наукового статусу не забезпечує ефективної діяльності наукових установ у тривалій перспективі, особливо при суттєвій невизначеності зовнішніх умов. Престиж наукової діяльності в першочергу пов'язується зі статусною оцінкою та забезпеченням статусного становища.

IV. Висновки. Узагальнення особливостей праці у сфері досліджень і розробок дозволяє виділити якісні індикатори її процесу та

результатів. Для вирішення практичних питань економіки праці й менеджменту персоналу важливим є рівень вимог до професійної компетентності науковців та розробників, що позначається на якості процесу їх праці. Якість результатів наукової і науково-технічної праці знаходить відображення у науковій новизні та практичному значенні досліджень, науково-технічному рівні розробок і проявляється через визнання та статус вчених і винахідників.

1. *Богданович І. І.* Зайнятість і професійна орієнтація в сфері наукової діяльності: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.09.02 / НАН України; НДЦ з проблем зайнятості населення та ринку праці. – К., 1997.

2. *Генкин Б. М.*: Экономика и социология труда. – М.: НОРМА, 1997.

3. *Завлин П. Н., Щербаков А. Н.* Труд в сфере науки. – М.: Экономика, 1973.

4. *Основи управління персоналом* /Под ред. Генкина Б. М. М.: Высшая школа, 1996.

5. *Пузьиш К. Ф., Казанцев А. К., Барютин Л. С.* Организация и планирование научных исследований и опытно-конструкторских разработок. М.: Высшая школа, 1989.

6. *Татаринюв Ю. Б.* Проблемы оценки результатов научной деятельности. Социальная динамика современной науки /Под ред. В. Ж. Келле и др. М.: Наука, 1995.

7. *Экономика науки: оценка деятельности и стимулирование* /Под ред. Дронова Ф. А. – Минск: Наука и техника, 1984.

The article reveals the main aspects of research and development activity in terms of its contents and results. The author considers the issues concerned with assessment of researchers, engineers and technicians' labor quality. The author also suggests methods to evaluate scientific and development works.

Барчук В. М., Барчук В. П.

СТАН ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ ст. ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНУ (ЗА МАТЕРІАЛІМИ ПРАЦЬ ІВАНА ФРАНКА)

У статті зроблено аналіз стану трудового потенціалу Галичини кінця ХІХ ст. Соціально-економічні проблеми того часу можуть бути зіставлені із сучасним економічним станом регіону. Визначено основні чинники подолання негативної історичної економічної інерції.

Ключові слова: трудовий потенціал, продуктивність праці, інвестиції, технологічний рівень виробництва, ідеальні чинники економіки.

I. Вступ. Соціально-економічні, а відповідно й геополітичні, етнопонаціональні проблеми Галичини з кінця ХІХ ст. викликали пильну увагу вчених, громадських діячів та політиків. Всебічно відбито цю проблематику у працях Івана Франка [див.: 1], який і науковим, і художнім словом намагався пізнати, відобразити і виправити загалом критичний стан економіки і працівників краю. При-

родно, що як письменник і патріот, Іван Франко найбільш гостро сприймав той аспект соціально-економічного стану Галичини, який впливав безпосередньо на людину, особистість, стосунки і сім'ю, а відповідно на весь народ і край.

II. Постановка завдання. У кінці XIX ст. – на початку XX ст. найбільш критичною була ситуація у соціальній сфері (низький рівень життя, важкі умови праці), що зумовило масову еміграцію з Галичини, в т.ч. за кордон. Соціальна ж сфера була проекцією з економічної відсталості, водночас зумовлюючи її. Так, у 1887 році тільки близько 40% інспектованих промислових підприємств були оснащені моторами [тут і далі див.:2]. Це свідчить про кустарний рівень виробництва та технологічну відсталість підприємств. Серед працюючих на цих підприємствах тільки десяту частину складали жінки; використовувалася праця дітей від 10 до 14 років.

Ці факти свідчать не тільки про невідповідність структури зайнятого населення, а й про відсутність у власників концепції продуктивності праці та плану розвитку підприємства, цілковите невігластво у сфері технічного оснащення виробництва. Зрозуміло, що такий стан справ міг існувати лише в умовах вкрай низького рівня доходів усього населення Галичини, в т.ч. і робітників, і селян. Так, заробітня плата пересічного робітника становила від 23 р. (золотих ринських) 40 центів до 7 з.р. Це здебільшого був єдиний дохід усієї сім'ї, на який вона могла „тільки живити” [2, 59].

Очевидно, що за таких умов не могло йтися про високий рівень виробництва, а саме виробництво могло існувати тільки через високий рівень експлуатації робітника. Товарна вартість праці робітника – продуктивність праці – ефективність виробництва сформували взаємозалежний трикутник, із якого годі було вибратися маргінальному краєві та етносу Австро-Угорської імперії. У цьому трикутнику ключовим, на наш погляд, був рівень трудового потенціалу та стан його використання.

III. Результати. Іван Франко детально аналізує умови праці промислових робітників. Одним із головних недоліків тогочасного виробництва була мінімальна площа підприємства у стосунку до кількості працюючих: на одного робітника припадало від 1 до 0,6 м³ на підприємствах з машинами, але

набагато тісніше було на підприємствах без машин. Типовою на таких виробництвах була втрата свідомості через брак повітря та нестерпний запах. Цьому сприяла відсутність будь-якої вентиляції та економія тепла в холодну пору року. Окремі власники підприємств мали будь-який вентилятор, щоб увімкнути його тоді, коли прибуває інспектор.

Як правило, незадовільним було освітлення. На підприємствах здебільшого використовували природне освітлення, але через непристосованість будівель воно було мінімальним. Навіть при використанні електрики освітлення здебільшого було незадовільним. Це зумовлює як невисоку продуктивність праці, так і хвороби очей та небезпеку втрати зору. Зрозуміло, що не могли тодішні робітники мати комфортний психологічний стан, працюючи в напівтемряві.

Названі негативні фактори підсилювалися фактично ненормованим робочим часом. На трудове законодавство не зважалося. Робітники здебільшого працювали стільки, скільки вимагала, на думку власника підприємства, виробнича ситуація. Особливо невпорядкованим був робочий час на тих підприємствах, де працювали відрядно: зазвичай робочий час складав 14-16 годин. На підприємствах з нічною зміною нерідко робочий день становив 24 години.

В окремих випадках виробництво містить пряму загрозу здоров'ю і життю робітника. На низькому рівні пожежна безпека. На гарбарнях, в друкарнях, нафтових дистиляторнях існувала щоденна небезпека отруєння; на тартаках, будівельних роботах та механізованих підприємствах поранення та каліцтва внаслідок недотримання умов та техніки безпеки праці.

Слід сказати, що в той час постійно проводились інспекції промислових підприємств; звіти здебільшого були об'єктивними. Дуже часто інспектор робив офіційні подання з приводу порушень на виробництві. Однак загальний стан був такий, що значну частину підприємств треба було або закрити, або повністю переобладнати. На це не було ні фінансових, ні технічних ресурсів, окрім того масово вивільняло б робітників, спричиняючи соціальну напругу.

Наслідком незадовільних умов праці є 3011 нещасних випадків, в т.ч. 255 смертель-

них на виробництві за 1887 рік тільки за офіційними відомостями інспектора промислових закладів. За умов втрати годувальника галицька сім'я була приречена на злидарювання, що спричинювало втрату можливості відтворення кваліфікованих робочих професій її членами. Такий стан рівня розвитку промисловості та умов праці і доходів робітників та їх сімей спричинив активну і тривалу еміграцію. Іван Франко присвятив цій проблемі більше двох десятків статей [див.: 1].

Ситуація в Галичині кінця XIX ст. певним чином може бути зіставлена із ситуацією кінця XX ст. Зрозуміло, що за 100 років соціальні, економічні та промислово-технологічні умови разуче змінились. Зазнали зміни фактори впливу на суспільне життя, чинники та умови розвитку економіки. Однак стан справ змінився значно менше, ніж видається. По-перше, зберігся і в основних рисах є актуальним зазначений економічний трикутник, складові якого взаємовизначаються і творять „замкнуте коло”. Так, товарна вартість праці в сучасній Галичині залишається низькою, критичною була вона в останнє десятиліття XX ст. Це зумовлює низьку заробітню плату, слабке відтворення трудового потенціалу, занепад окремих професій і навіть видів промислової діяльності. Абсурдність ситуації полягає в тому, що тимчасові (трудова) емігранти отримують більшу платню за кордоном за некваліфіковану працю із вдвоє зниженим тарифом (як чужоземці чи нелегали), ніж за висококваліфіковану на батьківщині. Тимчасовість становища промислового працівника вкупі з технологічною відсталістю виробництва не дозволяє конкурувати на ринку із закордонними підприємствами, в т.ч. через низьку продуктивність праці. Неefективність виробництва знизила частку промислових підприємств за останнє десятиліття в загальних показниках економічної діяльності регіону. Із цього „замкнутого кола” можуть, на наш погляд, вивести два взаємозалежні чинники (чого, на жаль, не

сталося у XIX ст. через об'єктивні та суб'єктивні причини): переорієнтація промислової діяльності відповідно до кон'юнктури ринку та структури трудового потенціалу, інвестиції у промислове виробництво. Інвестиції можуть бути державними (правда, тут обмежений ресурс, а кошти можуть бути акумульовані через оптимізацію витрат) або приватними, в т.ч. з-за кордону. У краї немає необхідної частки фінансових ресурсів для кардинального покращення економічного стану промислових підприємств; немає часу й для їх нагромадження.

IV. Висновки. Визначальними стають ідеальні чинники економіки: професійність, порядність, прогнозованість, правові та моральні гарантії, повага та культура у взаєминах з інвестором з боку влади та економічних партнерів. Як свідчить досвід, їх досягти найважче. Однак іншого шляху немає. Об'єктивні негативні чинники значно слабші сьогодні, ніж 100 років тому. Отже, не засоби виробництва визначають (як твердили в свій час апологети марксизму) суспільну „надбудову”, а, навпаки, така нібито віртуальна річ, як економічна культура визначає стан виробництва та соціально-економічні відносини у суспільстві. Необхідно змінюватись, і ці зміни лежать у сфері ефективності трудового потенціалу, до якого входять не лише промислові виробники, а й власники підприємств, працівники керівного апарату, представники влади.

1. Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т. 44. – Кн.2. – К.: Наукова думка, 1985.

2. Франко І. Галицька промисловість// Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т. 44. – Кн. 2. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 53–60.

The analysis of the state of labour potential of Galichina of end of XIX item is done in the article Socio-economic problems togo time can be confronted with modern economic position of region. Certainly basic factors of overcoming negative historical economic inertia.